

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 19ΗΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1998

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΑΓΑΠΗΤΟΥ Γ. ΤΣΟΠΑΝΑΚΗ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

‘Ο ’Ακαδημαϊκός κ. Κωνσταντῖνος Δεσποτόπουλος παρουσιάζει τὸ βιβλίο τοῦ ’Ακαδημαϊκοῦ κ. Γεωργίου Μητσοπούλου, ἐντακτέο κατ’ ἐμὲ στὴν γνήσια παράδοση τῆς νομικῆς ὁπιστήμης. Καὶ ἀς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ προλογίσω τὴν παρουσίασή του.

‘Επιτελῶ χαρμόσυνο καθῆκον νὰ παρουσιάσω πρόσφατο βιβλίο τοῦ ’Αντιπροέδρου τῆς ’Ακαδημίας Γεωργίου Μητσοπούλου, ἐντακτέο κατ’ ἐμὲ στὴν γνήσια παράδοση τῆς νομικῆς ὁπιστήμης. Καὶ ἀς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ προλογίσω τὴν παρουσίασή του.

“Ηδη ἀπὸ τὸν Μεσαίωνα ἡ νομικὴ ἔχει τὸ κῦρος πανεπιστημιακοῦ μαθήματος, πλᾶτι στὴ φιλοσοφία, τὴ θεολογία καὶ τὴν ἱατρική. ‘Ὑπενθυμίζω τοὺς ἐναρκτήριους στίχους τοῦ πρώτου μέρους τοῦ σπουδαιότερου ἔργου τοῦ Goethe, ὅπου δι μεσαιωνικὸς ἥρωας του Faust κατονομάζει τὶς σπουδές του: Habe nun, ach! Philosophie, / Juristerei und Medizin / Und leider auch Theologie / Durchaus studiert...”

“Η νομικὴ ὅμως εἶναι προγενέστερη τῆς πανεπιστημιακῆς στὸν Μεσαίωνα διδασκαλίας τῆς. ‘Η διάπλασή της ἀρχισε πρὶν καὶ ἀπὸ τὴν προαγωγική τῆς ἐργασία τῶν ρωμαίων νομικῶν. Οἱ ἀπαρχές της συνδέονται μὲ τὸ ἔργο τῶν θρυλικῶν Ἑλλήνων ἀρχαίων νομοθετῶν, ὅπως ὁ Ζάλευκος, ὁ Χαρώνδας, ὁ Πιτακός. ‘Η ἀνάπτυξή της συντρέχει μὲ τὴ δικαιικὴ δράση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φητόρων στὴ Σικελία καὶ στὴν κυρίως Ἑλλάδα, καὶ μὲ τὴ διδασκαλία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων, ἐμπνευστῶν ἀργότερα τῶν ρωμαίων νομικῶν. “Ἄς μὴ λησμονοῦμε, ὅτι δι Θεόφραστος, διάδοχος τοῦ ’Αριστοτέλους, ὑπῆρξε καὶ σπουδαῖος νομικός, ἐνῶ καὶ ὁ Ἰδιος ὁ ’Αριστοτέλης ἦταν ἔξοχος θεωρητικός τοῦ δικαίου μὲ τὸ πέμπτο βιβλίο ἃ καὶ μὲ τμῆμα τοῦ δέκατου βιβλίου τῶν Ἡθικῶν Νικομαχείων, μὲ πολλὰ χωρία τῆς Ρητορικῆς, ὅπως καὶ μὲ εἰδικὲς σελίδες τῶν Πολιτικῶν. Μέγας ὅμως νομικός, δηλαδὴ καὶ νομικός, πρὶν ἀπὸ τὸν ’Αριστοτέλη καὶ τὸν Θεόφραστο, ὑπῆρξε ὁ ὑπατικὸς φιλόσοφος, Πλάτων, μὲ τὸ ἔργο του προπάντων Νόμοι, ἀλλὰ καὶ μὲ χωρία τῶν

έργων του *Πολιτικός*, *Πολιτεία*, *Πρωταγόρας*, *Γοργίας*, *Συμπόσιον* και άλλα. Καὶ εἶναι στὸ παθητικὸ τῶν Νομικῶν Σχολῶν τῶν Ἐλληνικῶν Πανεπιστημίων, δτὶ ἀμελοῦν τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ νομικὴ ἐπιστημοσύνη.

Στὴν τρίτη δεκαετία τοῦ ἔκτου μ.Χ. αἰῶνος, ἡ ἀκμαία τότε νομικὴ ἐπιστήμη, ἀφοῦ εἶχε συμβάλει ἔξοχα στὴν ἐπιτέλεση τοῦ περίφημου νομοθετικοῦ ἔργου τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, εἶχε καὶ τὴν τιμὴν ὑποστεῖ ἀπαγόρευση τῆς καλλιέργειας της, σύγχρονα μὲ τὴν ἀπαγόρευση τῆς διδασκαλίας τῆς φιλοσοφίας: «ἐν Ἀθήναις μηδένα διδάσκειν φιλοσοφίαν μήτε νόμιμα ἔξηγεισθαι». Αὐτὴ ἦταν ἡ διαταγὴ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ τὸ 529 μ.Χ., γνωστὴ εὐρύτερα γιὰ τὴν συνέπεια της νὰ τερματισθεῖ ἡ λειτουργία τῆς Ἀκαδημίας, τῆς ἰδρυμένης ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τὸ 387 π.Χ.

Παρέλκει νὰ ἔξιστορήσω τὶς προσπάθειες καὶ τὶς ἐπιτεύξεις τῶν νομικῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν γλωσσογράφων καὶ τῶν μεταγλωσσογράφων ἔως καὶ τὸν αἰώνα μας. Ἐπισημαίνω μόνο τὴν ἴδιατερη ἀκμὴ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ἔως τὸν λεγόμενο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Στὴν νεώτερη Ἑλλάδα ὑπῆρξαν ὑψηλῆς ἐπιστημοσύνης διάκονοι τῆς νομικῆς, ἀπὸ τὸν Βασίλειο Οἰκονομίδη στὸν περασμένο αἰώνα ἔως τὸν Κωνσταντīνο Τριανταφυλλόπουλο στὸν αἰώνα μας ἡ καὶ νεώτερους. Ἐξ ἄλλου τὸ κύρος τῆς νομικῆς ὑπῆρξε μέγα. Καὶ πολλοὶ διάσημοι Ἑλληνες τῶν γραμμάτων καὶ τῆς πολιτικῆς ζεκίνησαν μὲ σπουδὲς νομικῆς: Πρόεδροι τῆς Δημοκρατίας καὶ Πρωθυπουργοί, ποιητὲς καὶ πεζογράφοι.

Δὲν ἔλειψαν ὅμως καὶ οἱ ἐπικρίσεις τῆς νομικῆς ἀπὸ φιλοσόφους ἡ καὶ ἀπὸ νομικούς, ἡ καὶ οἱ ἀμφισβητήσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας της. Μεταξὺ ὄλλων, ὁ von Kirchmann τὸ 1848 μὲ διάλεξή του ὑπὸ τίτλῳ: «Die Wertlosigkeit der jurisprudenz als Wissenschaft» - «Ἡ ἀπαξία τῆς νομικῆς ὡς ἐπιστήμης» - ἀρνήθηκε βίαια τὴν ἐπιστημονικὴν ὑπόσταση τῆς νομικῆς, μὲ κύριο ἐπιχείρημα τὴν καταλυτὴν ἔξαρτηση τῆς λεγόμενης δογματικῆς τοῦ δικαίου ἀπὸ τὸ ἐκάστοτε περιεχόμενο τοῦ θετικοῦ δικαίου, τὸ δεκτικὸ ἀλλαγῆς κάθε στιγμὴ κατὰ βούληση τοῦ νομοθέτου. Καταγγέλει ὁ von Kirchmann: «Drei berichtigende Worte des Gesetzgebers und ganze Bibliotheken werden zu Makulatur» - «Τρία διορθωτικὰ λόγια τοῦ νομοθέτη καὶ διάλογοις βιβλιοθήκες γίνονται κουρελόχαρτα»-μάλιστα καὶ τονίζει σαρκαστικά: «Die juristen sind durch das positive Recht zu Würmern geworden, die nur von dem faulen Holz leben» - «Οἱ νομικοὶ γίνονται μὲ τὸ θετικὸ δίκαιο σκουλήκια, ποὺς ζοῦν μόνο ἀπὸ τὸ σάπιο ξύλο» - , δηλαδὴ μόνο οἱ ἀσαφεῖς διατάξεις τῆς νομοθεσίας τρέφουν τὴν ἐργασία τῶν νομικῶν, ὥστε καὶ δικαιώνουν τὴν ὕπαρξή τους. Ἡ δέξιατη αὐτὴ κριτικὴ ἐνέχει κάποιαν ἀλήθεια, εἶναι ὅμως σφαλερὴ στὴν ἀμετρία της, καθὼς παραγνωρίζει, α) δτὶ καὶ ἡ πρωτοβουλία τοῦ νομοθέτη νὰ τροποποιήσει τὸ κείμενο δίκαιο ἐπιτελεῖται, κατὰ κανόνα τουλάχιστον, ὕστερα μόνο

ἀπὸ εἰσηγήσεις τῆς νομικῆς, ὡς ἔρευνας τοῦ δικαίου de lege ferenda, μὴ ἐφικτῆς ὅμως δίχως ἔρευνά του πρὶν de lege lata, πρώτιστο ἔργο τῆς νομικῆς, β) ὅτι καὶ ἡ διαιρόφωση καὶ διατύπωση τῶν νέων διαιτάζεων, τῶν μεταβλητικῶν τοῦ περιεχομένου τῆς ίσχύουσας νομοθεσίας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτελεσθεῖ δόκιμα, δίχως τὴν συμμόρφωση πρὸς ὑποδείξεις κανονιστικῶν ἀρχῶν, καὶ δίχως τὴν χρήση ἐννοιῶν καὶ λέξεων, ἀντλημένων ἀπὸ τὸν θησαυρὸν ἔγκυρων κανονιστικῶν ἀρχῶν καὶ πρόσφορων ἐννοιῶν καὶ λέξεων, τὸν δημιουργημένον μὲ τὴν ἐπὶ αἰῶνες ἐπινοητικὴ ἐργασία νομικῶν, καὶ ἀποτελεστικὸν ἀκριβῶς τοῦ κορμοῦ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης.

"Οπως ἔγραφα σὲ πραγματεία μου τοῦ 1965, δημοσιευμένη τότε σὲ νομικὸ περιοδικὸ ('Ἐφημερὶς Ἑλλήνων Νομικῶν'), ἀναδημοσιευμένη στὸ βιβλίο μου τοῦ 1980 *Μελετήματα Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου*, σελίδες 9-27, οἱ ἔννοιες αὐτές, οἱ συστατικὲς τῆς ἐπιστημονικῆς δομῆς τῆς νομικῆς εἶναι στὸ κύριο μέρος τους, «ἀποκρυπταλλώσεις ὑπὸ τοῦ θεωρητικοῦ λογισμοῦ νοημάτων κοινωνιοπραξιακῶν, ἤτοι νοημάτων πρακτικοῦ λογισμοῦ ἐπὶ θεμάτων διανθρώπινης συμπεριφορᾶς». Η ἀγνόηση τῆς καίριας αὐτῆς ἀλήθειας καὶ ἀπὸ θεωρητικοὺς τοῦ δικαίου ἔχει προκαλέσει μάταιες καὶ παραπλανητικὲς ἀναζητήσεις γιὰ τὴν ὑπόσταση τῶν νομικῶν ἐννοιῶν.

Καὶ ἀς ἐπιτραπεῖ νὰ ἐκφράσω τὴν γνώμη, ὅτι ὁ βαθύδος ἐπιστημοσύνης τῶν συγγραμμάτων δογματικῆς τοῦ δικαίου προσδιορίζεται ἀπὸ τὸν πλοῦτο καὶ τὸ ποιὸν τῶν περιεχομένων σ' αὐτὰ ἐννοιῶν δικαίου, ἀντλημένων ἀπὸ τὸν συστατικὸ τοῦ κορμοῦ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης θησαυρὸ ἐννοιῶν, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν εὔστοχη στὰ καθ' ἔκαστα χρήση τους γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν κανόνων τοῦ ίσχύοντος θετικοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν λογικὰ ὄρθη ἐνταξῆ τῶν ἔκγονων τῆς ἐρμηνείας νοημάτων σὲ κατάληγλα διαρθρωμένο σύστημα δικαίου.

Δὲν εἶναι μάταιη, ἄρα, γιὰ τὸν ἐπιστήμονα τοῦ δικαίου ἡ στερεὴ γνώση καίριων ἐννοιῶν δικαίου ἢ καὶ ἡ κριτικὴ γνωριμία του μὲ τὴν ίστορία τους.

Στὸ ἐπιστημονικὸ αἵτημα γιὰ ριζικὴ διευκρίνηση τῶν καίριων ἐννοιῶν δικαίου καὶ γιὰ κριτικὴ ἔξιστόρηση τῶν παραλλαγῶν τους ἀνταποκρίνεται, πιστεύω, ὑποδειγματικὰ τὸ πρόσφατο βιβλίο τοῦ 'Αντιπροέδου τῆς 'Ακαδημίας κ. Γεωργίου Μητσοπούλου *Tὸ πρόβλημα τῆς ἔννοιας τοῦ δικαιοῦ πλάσματος*.

'Ομότιμος ἥδη Καθηγητὴς Νομικῆς Σχολῆς ἀπὸ ἑτῶν καὶ Μέλος τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἐπιτέλεσε τὴν συγγραφή του μὲ ἀξιοποίηση τῆς ἀπὸ τὰ νεανικὰ χρόνια του ἀδιάκοπης μελέτης σπουδαίων συγγραμμάτων θεωρίας τοῦ δικαίου, τῆς περιόδου τῆς ἀκμῆς της. "Εκτοτε εἶχε γόνιμα ἐπιδοθεῖ στὴ μελέτη αὐτῆ, ὁδηγούμενος ἀπὸ τὴ διδασκαλία καὶ τὰ συγγράμματα Καθηγητοῦ ἴκανότατου νὰ διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ κατευθύνει τὶς ἀναζητήσεις τῶν

προικισμένων φοιτητῶν πρὸς τὴν καθαρὴ ἐπιστήμη, ἐννοῶ τοῦ ἀοιδίμου Κωνσταντίνου Τσάτσου.

Εἶναι λοιπὸν τὸ προκείμενο βιβλίο ἔκγονο τῆς πνευματικῆς προπάντων περιουσίας τοῦ συγγραφέως, καθὼς καὶ πρόσφατου συγγραφικοῦ μόχθου του, ἀλλὰ καὶ ἀπότοκο τῆς δικαινικῆς ἐμπειρίας του, καὶ ἀποτελεῖ γενναίᾳ δωρεὰ πρὸς τοὺς νομικούς, ὅσοι θέλουν νὰ εἶναι ἀληθινοὶ ἐπιστήμονες τοῦ δικαίου, καὶ ὅχι ἀπλῶς τεχνικοὶ τοῦ ἴσχυοντος θετικοῦ δικαίου, ἐνῶ ἐξ ἄλλου δὲν στερεῖται καὶ πρακτικῆς χρησιμότητος. "Εγει τὸ προκείμενο βιβλίο καὶ πρακτικὴ χρησιμότητα, ὅχι μόνο γιατὶ διαφωτίζει ἔννοια δικαίου περιεχομένη στὸ ἐννοιολόγιο τοῦ θετικοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἀντιμετωπίζονται συχνὰ στὶς σελίδες του, καὶ ἰδίως τοῦ κεφαλαίου γιὰ τὴν ἑλληνικὴ περὶ πλάσματος δικαίου θεωρία, πολλὰ σπουδαῖα προβλήματα ἐρμηνείας τοῦ ἴσχυοντος ἑλληνικοῦ δικαίου, μὲ κριτικὴ ἀναφορὰ σὲ νομικὰ συγγράμματα καὶ στὴ νομολογία τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων.

Στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου δηλώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα ρητὰ ὁ ἴδεοκρατικὸς προσανατολισμὸς τῆς ἐπιστημοσύνης του, μάλιστα καὶ μνημονεύονται ἀντίστοιχα ὡς ἐμπνευστικοὶ του διδάσκαλοι, στὴν εὐρεῖα σημασίᾳ τοῦ ὄρου, ὁ Κωνσταντίνος Τριανταφυλλόπουλος, ὁ Κωνσταντίνος Τσάτσος καὶ ὁ Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος. "Ενδειξη τῆς ἡθικῆς εὐαίσθησίας τοῦ συγγραφέα ἡ τιμητικὴ αὐτὴ μνεία: τῶν δύο πρώτων, ἐκπροσώπων τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, τοῦ τρίτου, ἐκπροσώπου τῆς φιλοσοφίας καθόλου.

Τὸ κύριο σῶμα τοῦ βιβλίου, 176 μεγάλες πυκνοτυπωμένες σελίδες, ἐνέχει πανοραμικὴ προβολὴ τῶν περὶ τοῦ πλάσματος δικαίου ἀναζητήσεων ἀπὸ θεωρητικοὺς τοῦ δικαίου Γερμανούς, Γάλλους, Βέλγους, Ἰταλούς, Ἰσπανούς, "Αγγλους, Ἀμερικανούς, Σκανδινανούς καὶ Ἐλληνες, σὲ ἀντίστοιχα ἐννέα κεφάλαια, ἐπόμενα τοῦ εἰσαγωγικοῦ μὲ τίτλο «Ιστορικὴ Ἀνασκόπηση», ὅπου συνοπτικὰ παρουσιάζεται καὶ χαρακτηρίζεται ἡ ἔννοια τοῦ πλάσματος δικαίου, στὴν «ἐμφανῆ» ἡ «κεκαλυμμένη» μορφὴ τῆς ἥδη στὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ δίκαιο καὶ στὴν κύρια ἐμφάνισή της ὡς «νομοτεχνικοῦ μέσου» τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, καὶ ὑστερα στὴ διεύρυνση τῆς προβληματικῆς αὐτῆς ἔννοιας ἀπὸ τοὺς γλωσσογράφους καὶ τοὺς μεταγλωσσογράφους καὶ στὴν περαιτέρω ἐπεξεργασία της μέχρι τέλους τοῦ 18ου αἰώνα. Τὰ κεφάλαια γιὰ τὴν περὶ τοῦ πλάσματος δικαίου θεωρία τῶν Γερμανῶν, τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἐλλήνων εἶναι τὰ μεγαλύτερα.

Όνόματα διάσημα θεωρητικῶν τοῦ δικαίου, καὶ ἄλλα μικρότερης διασημότητας, παρελαύνοντα στὶς σελίδες 1 ὕως 174. Ο συγγραφεὺς στὶς σελίδες αὐτὲς ἐκθέτει μὲ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια τὶς γνῶμες τῶν ὄλλων γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ πλάσματος δικαίου καὶ ταυτόχρονα τὶς ἰδικές του κρίσεις γιὰ τὶς γνῶμες αὐτές. Τὸ βιβλίο ἔρα

έχει δυαδική σύνθεση: ἀποτελεῖ *corpus τῆς διεθνοῦς καὶ τῆς ἑλληνικῆς θεωρίας* περὶ τοῦ πλάσματος δικαίου, ἐνῶ ἐπίσης ἀποτελεῖ πραγματεία γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἔννοιας τοῦ πλάσματος δικαίου, συγκροτήσιμη ἀπὸ τὶς διάσπαρτες, σὲ κάθε σελίδα σχεδόν, εὐστοχώτατες κρίσεις τοῦ συγγραφέα γιὰ τὶς ἐπὶ τοῦ θέματος γνῶμες τῶν ἄλλων, καὶ ἀπὸ τὶς σύνδρομες νηφάλιες παρατηρήσεις του. Μόνο στὶς δύο τελευταῖες σελίδες (175-176) διατυπώνεται ἡμεσα καὶ πολὺ πυκνά, ὑπὸ τίτλο «Πόρισμα», ὡστε οἵνει συγκεφαλαιωτικά, ἡ προσωπικὴ τοῦ συγγραφέα θεωρία περὶ τοῦ πλάσματος δικαίου, μὲ ἀπόληξη μάλιστα καὶ τὸν δρισμὸ τῆς προβληματικῆς αὐτῆς ἔννοιας δικαίου. Καὶ εἶναι ἡ σεμνὴ αὐτὴ διάρθρωση τοῦ βιβλίου ἐναρμονισμένη πρὸς τὸν τίτλο «Τὸ πρόβλημα τῆς ἔννοιας τοῦ δικαιεικοῦ πλάσματος» καὶ ὅχι τυχὸν «Ἡ ἔννοια τοῦ δικαιεικοῦ πλάσματος».

Ο ἀναλυτικός, ὁκτασέλιδος, Πίνακας περιεχομένων (σελίδες I-VIII) καὶ τὸ ἔννεασέλιδο ἀλφαριθμητικὸ Εὑρετήριο (σελίδες 177-185), ἐπιτρέπουν στὸν ἀναγνώστη καὶ μελέτη ἐπιλεκτικὴ τῶν σελίδων τοῦ βιβλίου. Ἀπὸ τὸν Πίνακα περιεχομένων ἥδη καταφαίνεται ἡ δαψίλεια τῆς ἐπιστημονικῆς συγκομιδῆς τοῦ συγγραφέα, τῆς συντελεσμένης μὲ τὴν πολύμοχθη, ἀναστοχαστικὴ τοῦ θέματος, ἐργασία του, ἀλλὰ καὶ ἀπότοκη τῆς νομικῆς του ἐμβρίθειας καὶ τῆς πνευματικῆς του εύμαρειας.

Πειστικώτατα ἔξηγεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα, ὅτι ἡ ἀνάγκη τοῦ πλάσματος δικαίου προῆλθε ἀπὸ τὴ δυσκαμψία τῆς νομοθεσίας, ὅτι ἔξ ἄλλου ἡ χρήση του προετοιμάζει τὴ μεταβολή της καὶ συχνὰ θὰ ἥταν περιττή, ἀν ἥταν ἄλλη ἡ ἔκφραση τοῦ νομοθέτη.

Ο ἀγώνας ὅμως γιὰ τὴν αὐστηρὴ δριγράφηση τῆς ἔννοιας τοῦ πλάσματος δικαίου ὑπῆρξε καὶ εἶναι πολύτροπος καὶ πολυδιάστατος. Όλόκληρο τὸ βιβλίο ἐνέχει ἔξιστάρηση, καὶ περιγραφή του, ἐνῶ σύνδρομα περιέχει καὶ ἀντικεινώπιση πλήθους εἰδικῶν θεμάτων θεωρίας τοῦ δικαίου ἡ καὶ πρακτικῆς τοῦ δικαίου.

Ἐνδέχεται νὰ φανεῖ τὸ περισπούδαστο αὐτὸ βιβλίο πολὺ βαρύ σὲ κάποιους νομικούς τῆς ἐποχῆς μας, διεπόμενους ἀπὸ ἥθος πρακτικισμοῦ. «Ἄς συγχωρηθεῖ ὅμως νὰ ἔκφράσω τὴ γνώμη, ὅτι οἱ «*κομψοί*» αὐτοὶ νομικοί, ἐραστὲς ἵσως τῆς πνευματικῆς λιτότητας, κινδυνεύουν νὰ ἐπαληθεύσουν κάπως τοὺς ἴσχυρισμοὺς τοῦ von Kirchmann γιὰ τοὺς νομικοὺς ἡ καὶ ὅτι καταλόγυζε ὁ Πλάτων σὲ δικανικοὺς ρήτορες τῆς ἐποχῆς του: «ἐν δικαστηρίοις... ἀγωνίζεσθαι περὶ τῶν τοῦ δικαίου σκιῶν... καὶ διαιμιλλᾶσθαι περὶ τούτου, ὅπῃ ποτὲ ὑπολαμβάνεται ὑπὸ τῶν αὐτὴν δικαιοσύνην μὴ πώποτε ἰδόντων» (*Πολιτεία* 517 de).

Ἐμεῖς γεραίρομε τὸν Ἀντιπρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας, συγγραφέα τοῦ προκειμένου βιβλίου, ἀντάξιου τῆς πνευματικῆς ἡλικίας του, καὶ ὅμολογου πρὸς τὴν παράδοση τοῦ ὁμίλου μας τῶν φοιτητικῶν χρόνων.

Κύριε συνάδελφε

Ἐρρωσο καὶ χαιρε.

Ο Πρόεδρος κ. Ἀγαπητὸς Τσοπανάκης εὐχαριστεῖ τὸν κ. Κ. Δεσποτόπουλο γιὰ τὴν παραστατικὴ παρουσίαση τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Γ. Μητσόπουλου καὶ ἐρωτᾷ τὸν Ἀντιπρόεδρο κ. Γ. Μητσόπουλο ἂν ἔχει νὰ εἰπεῖ κάτι.

Ο κ. Γ. Μητσόπουλος λέγει, ὅτι μὲ συγκίνηση ἀκουσε τὰ ὅσα εἶπε ὁ κ. Κ. Δεσποτόπουλος, τὰ ὅποια τοῦ θύμισαν μιὰ παλαιὰ πορεία. Τὸν εὐχαριστεῖ καὶ τονίζει ὅτι δὲν ἐπετέλεσε παρὰ τὸ καθῆκον του καὶ ὅτι συνέχισε τὸ ἔργο τῶν Κ. Τριανταφύλλοπούλου, Κ. Τσάτσου καὶ Ι. Θεοδωρακοπούλου. Καὶ προσθέτει ὅτι ὁ κ. Δεσποτόπουλος εἶχε καὶ ἄλλοτε δημοσιεύσει εὑμενῆ κριτικὴ γιὰ τὸν πρῶτο τόμο τῶν μελετῶν του τοῦ ἔτους 1983 ὡς πρὸς τὰ θέματα ἐκεῖνα τοῦ τόμου, ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν Φιλοσοφία καὶ τὴν Γενικὴ Θεωρία τοῦ Δικαίου.

Ἐκεῖνο τὸν τόμο τὸν εἶχε ἀφιερώσει στὴν μνήμη τοῦ Ἰωάννου Θεοδωρακοπούλου, ἡ διδασκαλία τοῦ ὅποιου εἶχε ἐπηρεάσει τὴν ἐπιστημονικὴ του σκέψη σὲ θέματα Φιλοσοφίας Δικαίου. Τὸν εὐχαριστεῖ δὲ καὶ πάλι γιὰ τὴν ὁμιλία του μὲ τὴν γνωστὴ κομψότητα τοῦ λόγου καὶ τὸν φιλοσοφικό του παλμό.

Ο κ. Εμμ. Ρούκουνας λέγει, ὅτι διάβασε τὸ βιβλίο τοῦ κ. Γ. Μητσόπουλου, τὸ ὅποιο καλύπτει ὅλους τοὺς κλάδους τοῦ δικαίου, καὶ ὅτι μὲ ἐνδιαφέρον διαπίστωσε ὅτι οἱ σελίδες ποὺ ἀφοροῦν στὸ Διεθνὲς Δίκαιο εἰναι οὔσιαδεις. Σὲ αὐτές ὁ συγγραφεὺς ἀντιμετωπίζει μὲ σύγχρονο τρόπο προβλήματα, τὰ ὅποια μερικοὶ ἐρευνητὲς ἔξακολουθοῦν νὰ τὰ χειρίζονται μὲ θεωρίες τοῦ παρελθόντος.

Ο Πρόεδρος κ. Ἀγ. Τσοπανάκης συγχαίρει τὸν κ. Γ. Μητσόπουλο γιὰ τὸ ἔργο του καὶ εὐχαριστεῖ τὸν κ. Κ. Δεσποτόπουλο γιὰ τὴν παρουσίαση καὶ τὸν κ. Εμμ. Ρούκουνα γιὰ τὸν σχολιασμό.